

ADANA-AKKAPI ARAPLARININ FASİH ARAPÇAYI / KURAN ARAPÇASINI ANLAMA DÜZEYLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Musa ALP*
Yusuf ÖZCAN**

Öz

Bu araştırmada, Adana'nın Akkapı mahallesinde yaşayan Arap asıllı T.C. vatandaşlarının konuştuğu mahallî Arapça ile fasih Arapçanın uygunluğu meselesi üzerinde durulmuş ve Akkapı Arap diyalektinin imkânı ile fasih Arapçanın ne ölçüde anlaşılabilirliğinin tespiti yapılmıştır. Araştırmada nitel araştırma araçlarından yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Katılımcılar ise yaş, dinî eğitim alma, Arapça okur-yazarlık ve belirli bir süre Arap ülkelerinde bulunma gibi etmenler gözetilerek geneli temsil edebilecek nitelikte kişiler arasından seçilmiştir. Katılımcıların fasih ifadeleri anlama düzeyi ile yaş, Arapça okur-yazarlık, dinî eğitim alma ve belirli süre Arap ülkelerinde bulunma durumları arasında doğru yönde ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca mahallî Arapçayı iyi düzeyde bilen bir bireyin fasih Arapça konuşan bir başka bireyi %40-50 oranında anlayabileceği anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fasih Arapça, Akkapı Arap diyalekti, Anadolu Arapları.

AN EXAMINATION ON THE UNDERSTANDING LEVELS OF ADANA-AKKAPI ARABS OF THE CLASSICAL/ QURANIC ARABIC

Abstract

In this research focused on the issue of appropriateness of local Arabic which is being spoken by citizens of Republic of Turkey and residents of Akkapı district of Adana, whom are Arabic descended, to Classical Arabic, and on the extent of how far Classical Arabic can be understood by Akkapı Arabic Dialect. Semi-structured interview technique was used as qualitative research tools in the research. Participants were selected among those who would represent large masses in terms of age, religious education, Arabic literacy, and presence in Arab countries for a certain period of time. It was seen that there is a linear relationship between the level of comprehension of Classical Arabic of participants and their age, Arabic literacy, religious education and presence in Arab countries for a certain period. It has also been understood that an individual who knows the local Arabic at a good level can understand another Arabic speaking person about 40-50%.

Keywords: Classical Arabic, Akkapı Arab dialect, Anatolian Arabs.

Makale Gönderim Tarihi: 24.03.2017, kabul tarihi: 10.05.2017

* Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, e-mail: malp@cu.edu.tr.

** Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, e-mail: yozcan@cu.edu.tr

Giriş

Araştırmada Adana-Akkapı Arapları tarafından konuşulan Arap dili lehçesi ve bu lehçenin fasih Arapça/Kuran Arapçası ile uygunluğu konu edilmiştir. Bu açıdan araştırma konumuzu doğrudan ilgilendiren dil, lehçe ve ağız kavramlarına kısaca değinmek yerinde olacaktır. Bilindiği gibi tarih boyunca dile ilişkin birçok tanım yapılmıştır. Genel anlamda dil; “Her kavmin, merâmını ifade ettiği araçtır.” şeklinde tanımlanmıştır (Cürcânî, 1971: 192; Tehânevî, 1996: II, 1408). Daha özel anlamda Doğan Aksan ise dilin; “Düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizge.” olduğunu belirtmiştir (Aksan, 2009: I, 55). Dile ilişkin bu tanımlardan dilin, insanların duygu ve düşüncelerini ifade etmesini sağlayan ses ve semboller bütünü olduğu anlaşılmaktadır.

Dilbilim, genelde dili sabit bir olgu (Temâm, 1958: 184) ve fertlerin zihinlerinde kayıtlı bulunan sesli simgesel bir sistem, yani bir dil ailesi veya bir dil grubuna değil de dilin ortak niteliklerine eğilen bir kavram olarak ele almaktadır (Aksan, 2009: I, 24). Lehçe kavramını ise kişinin toplumsal konumuna göre esnek biçimde kullandığı dinamik, değişime açık bir yapı olarak değerlendirmektedir (Temâm, 1958: 184). Lehçe, bir dilin değişik ülkelerde ve bölgelerde yine aynı dil birliğinden kimselerce konuşulan biçimine denilmektedir. Ağız ise, aynı lehçe içerisinde daha küçük yerleşim yerlerine özgü olan ve daha küçük ayrımlara dayanan konuşma biçimidir (Aksan, 2009: I, 141). Bu tanımlara göre dil, sistemin temel yapısını oluştururken; lehçe, sisteme dâhil olan temel yapının alt kollarını, ağız ise alt kolların içerisindeki küçük ses farklılıklarını kapsamaktadır. Arap dilbilimciler halk arasında konuşulan Arapçayı, lehçe ve ağız kavramları arasında herhangi bir ayırım yapmadan اللُّغَةُ الْعَامِيَّةُ/el-Luġatu’l-Âmmiyye veya اللُّهْجَةُ/lehçe ile ifade etmektedirler (Alp, 2011: 93). Netice olarak çalışmamızda da halk tarafından konuşulmakta olan Arapça, lehçe veya mahallî Arapça tabirleriyle ifade edilmiştir.

Günümüzde 250 milyonu aşkın insan tarafından konuşulmakta olan Arapça, Sami dil ailesine mensuptur. Batı Asya’dan Kuzey Afrika’ya kadar çok geniş bir alanda; Fas, Cezayir, Moritanya, Tunus, Libya, Mısır, Sudan, Somali, Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Amman, Yemen, Ürdün, Suriye, Irak, Lübnan, Djbouti ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi toplam yirmi farklı ülkede konuşulmaktadır (Sâlih, 1994: 53; Watson, 2002: 7-8). Arapça, zikredilen yirmi ülkenin yanı sıra Türkiye’nin güneydoğu bölgesinde, Hatay (Antakya), Mardin, Siirt, Muş, Şırnak, Batman, Gaziantep, Diyarbakır, Şanlı Urfa, Adana (Merkez, Akkapı, Kozan) ve Tarsus ilçesi başta olmak üzere Mersin ilinde Arap asıllı T.C. vatandaşları tarafından ana dil konumunda konuşulmaktadır (Otto, 2006: I, 87). Anadolu’nun zikrettiğimiz farklı yerleşim yerlerinde konuşulan Arap dili lehçeleri genel olarak yerleşik Suriye lehçesi, Suriye bedevî lehçesi ve Mezopotamya lehçesi olmak üzere üç grupta incelenmektedir. Hatay (Antakya), Adana, Mersin ve Tarsus bölgelerinde yerleşik Suriye lehçesinin; Şanlı Urfa’da Suriye bedevî (çöl) lehçesinin; Mardin, Şırnak, Siirt, Muş, Kozluk-Sason (Batman) bölgelerinde ise Mezopotamya Arap dili lehçesinin konuşulduğu belirtilmektedir (Otto, 2006: I, 87).

Çukurova Araplarının bu bölgeye (Çukurova ve çevresi) yerleşim süreci XIX. yüzyılın başlarından itibaren hız kazanmıştır. Daha önceki dönemde Çukurova yöre halkının çoğunluğu Türklerden oluşmakla birlikte (Sümer, 1963: 20) bölgede, Ermeni, Rum ve Arap grupların varlığından da söz edilmektedir. Nitekim Evliya Çelebi, XVII. yüzyılda kaleme aldığı meşhur eseri Seyahatnâme’de Adana hakkında “*Halkı çok terbiyeli kimselerdir. Arapça konuşurlar. Şehirde Tat Fellah, Arap, Urum, Ermeni ve Yahudi vardır.*” sözlerini ifade etmiştir (Çelebi, 1985: IX, 40). Daha sonraki dönemde Arap asıllı vatandaşlarımızın büyük gruplar halinde Çukurova’ya yerleşim sürecinin hızlanmasında belki de en önemli etken, bölgenin Mısır valisi Mehmet Ali Paşa’nın oğlu Halil İbrahim Paşa tarafından istila edilmesidir. Mehmet Ali Paşa’nın amacı, Mısır’da bağımsız bir hanedanlık kurmak, korunması daha kolay olan Suriye’yi Mısır’a sınır yapmak ve İngiltere’nin Mısır’a kereste ihracını kesmesinin ardından Mısır donanmasının ihtiyacı olan kereste malzemesini Tarsus veya Çukurova bölgesinden temin etmektir. Mısır valisi Mehmet Ali Paşa, oğlu Halil İbrahim Paşa’ya bu işle görevlendirmiştir. Halil İbrahim Paşa’nın ordusunun çoğunluğunu ise Mısır Arapları oluşturmuştur. Mısır’dan hareket eden ordunun güzergâhı üzerindeki vilayetlerden özellikle Suriye’den orduya katılımlar olmuştur (Ulutaş, 2006: 374). Suriye topraklarından Halil İbrahim Paşa’nın ordusuna katılanların çoğunluğunu ise Lazkiye Arapları oluşturmuştur. Lazkiye’den gelen birliğin tamamına yakını Suriye’ye bir daha dönmemiş ve Çukurova yöresinde yer alan Tarsus, Adana, Mersin illerine tarım yapmak üzere yerleşmiştir (et-Tâvil, 2000: 306-308).

Çukurova yöresinde ikamet eden Araplar genel olarak Alevi¹, Sünnî ve Hristiyan Araplar olmak üzere üç gruba ayrılır (Prochazka, 2002: 2-3). Adana’nın Akkapı Mahallesi çoğunlukla Alevi Arapların yaşadığı yerleşim yerlerindedir. Çukurova yöresinde konuşulan Sünnî ve Alevî diyalektleri ise birbirinden farklıdır. Her iki lehçe arasında gözlemlenen bu farklılaşma kullanılan kelimelerin yanı sıra zamir ve fiil çekimlerinde de açık bir şekilde görülmektedir (Bk. Prochazka, 2002; Özcan, 2016; Yılmaz, 2016). Bu farklılığın temelinde ise gerek Çukurova yöresine göç ettikleri bölgelerin gerekse her iki grubun inanış biçimlerinin/mezheplerinin farklı olması gibi faktörler yer almaktadır. Çukurova bölgesinde yaşayan Sünnî Araplarla kıyaslandığında, Alevi Araplar, günlük yaşantılarında kendi aralarında Arapça konuşmaları ve dini eğitimlerini sözlü olarak Arapça yapmaları gibi etmenler neticesinde kendi dillerini muhafaza edebilmişlerdir (Usta, 2014: 703).

Prochazka, günümüzde Adana ilinde Arapçanın bir dil olarak konuşulduğu yerleşim yerleri arasında Akkapı, Dağlıoğlu, Bey Mahallesi, Havuzlubahçe, Mıdık,

¹ Halk arasında Nusayri, Alevi, Arap Alevi ve Fellah olarak isimlendirilen bu kitle kendilerini Alevi Nusayri veya Alevi Arap olarak tanımlamaktadır. Alevi Nusayrilerin anlatımıyla “Her alevi, Allah’ın hak dini olan İslam’a bağlı mümin ve Müslümandır. Allah’a, peygamberine, meleklerine, kitaplarına ve ahiret gününe inanır. Mümindir, ibadet ve itaatini yerine getirir. Ona göre Kur’an, Allah’ın gönderdiği değişmemiş kutsal kitaptır. Alevi Nusayrî, Ehl-i Beyt ve on iki imamın yolundadır. Kâbe, kiblesidir. O, rabbinin kendisine fârz kıldığı şeyleri bilir ve elinden geldiğince yerine getirir. Alevi Nusayrîler, genel hatlarıyla ibadet konusunda Caferî fikhın anlayışını takip ederler. Anadolu Aleviliğinden oldukça farklı inanç ve ritüellere sahip olan Alevi Nusayrîler İslam dinine mensup, başta Hz. Muhammed ve Hz. Ali olmak üzere Ehl-i Beyt’e gönül vermiş bir inanç grubudur (Şık, 2014: 248-262).

Cumhuriyet Mahallesi, Güneşli, Haydaroğlu, Dervişler, Dörtağaç, Hıdırlı, Karayusuflu, Kayışlı, Koyuncu, Mürseloğlu, Salmanbeyli, Yalmanlı, Alihocacı, Köklüce, Doğankent, Havutlu, Karataş, Yumurtalık (Kırmızıdam, Yeşilköy) gibi yerleşim yerlerini zikretmiştir (Prochazka, 2002: 15-16). Bunun yanı sıra Adana'nın Kozan ilçesinde de Cezayir asıllı T.C. vatandaşları yaşamakta ve kendi aralarında Arapça iletişim kurmaya devam etmektedirler. Cezayir asıllı vatandaşlarımız Adana'nın Kozan ilçesi Yüksekören, Narlıören ve Damyeri mahallelerinde ikamet etmektedir (Yılmaz, 2016: 19).

Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Problemi

Anadolu'da konuşulan Arap dili lehçeleri üzerine yapılmış olan çoğu diyalektoloji çalışmasında genelde lehçenin sesbilim, biçimbilim ve cümle bilim açısından incelenmesi ve fasih Arapçayla karşılaştırılması yapılırken, lehçeyi iyi düzeyde bilen bir kişinin okuduğu veya duyduğu fasih Arapçayı ne ölçüde anlayabileceği hususuna yönelik çalışmalar yaygın değildir. Örneğin Stephan Prochazka, "*Die Arabischen Dialekte der Çukurova*" isimli eserinde Çukurova yöresinde konuşulan Arap dili lehçesini fonetik, morfolojik ve cümle bilgisi açısından ele almıştır (Bk. Prochazka, 2002). Diğer taraftan Çukurova yöresinde, Tarsus'ta konuşulan mahallî Arapçayı konu edinen "*Tarsus Arap Diyalekti*" isimli çalışmada da lehçe sesbilim, biçimbilim ve cümle bilim bakımından incelenmiştir (Bk. Özcan, 2016). Bununla birlikte Abdullmuttalip Arpa tarafından yapılan "*Fasih (Kur'ân) Arapça Bağlamında Hatay Ve Siirt Ağızları Arasında Bir Değerlendirme*" isimli çalışmada Hatay ve Siirt lehçeleri ile fasih Arapçanın anlaşılabilirliği anlaşılamayacağı hususu üzerinde durulmuştur (Bk. Arpa, 2015: 9-19). Abdullmuttalip Arpa'nın çalışmasına benzer bir metot izlediğimiz bu çalışmada amacımız Adana/ Akkapı Arapları tarafından konuşulan Arap dili lehçesinin imkânlarıyla Fasih Arapçanın ne ölçüde anlaşılabilirliğini ortaya koymaktır.

Araştırmamız coğrafi açıdan Adana'nın Akkapı mahallesinde ikamet eden Araplar tarafından konuşulan Arapçanın incelenmesi şeklinde sınırlandırılmıştır. Adana ve çevresinde ikamet edip bu yörenin yerlisi olan Arap asıllı vatandaşlarımızın büyük çoğunluğu, Çukurova'ya Suriye, Mısır ve Lübnan'dan gruplar halinde XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde göç etmişlerdir. Bu açıdan iç savaş nedeniyle ülkemize sığınıp Adana Akkapı mahallesine yerleşen Suriyeli mülteciler ile aslen Urfa, Mardin, Şırnak, Siirt vs. Araplarından olup iç göç neticesinde Adana'nın Akkapı mahallesine yerleşen diğer Arap asıllı T.C. vatandaşları çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Araştırmada şu soruların cevabı aranmıştır: *Yaş, Arapça okuma-yazma bilme, dinî eğitim almış olma ve yurt dışında bulunma gibi etmenlerin fasih ifadeleri anlama noktasında bir rolü var mı? Fasih Arapça konuşan bir birey, Adana/Akkapı'da yaşayan Araplarla ne ölçüde anlaşılabilir? Varsa, iletişim kurmada meydana gelen eksikliklerin sebepleri nelerdir?*

Yöntem

Bu başlık altında araştırmanın modeli, örneklem/katılımcılar, verilerin toplanması ve verilerin analiz edilmesi ve yorumlanması gibi alt başlıklar ele alınmıştır.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada “nitel araştırma yöntemi/yarı yapılandırılmış görüşme tekniği” esas alınmıştır. Nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” şeklinde tanımlanmaktadır. (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 39) Görüşme yoluyla araştırılan konu hakkında bireyin deneyimleri, tutumları, düşünceleri, niyetleri, yorumları, zihinsel algıları ve tepkileri gibi gözlenemeyen bilgilere ulaşılması amaçlanır. Bu nedenle nitel görüşmeler; eğitimciler, siyaset bilimciler, sosyologlar ve diğer sosyal bilimciler için temel araştırma alanları olarak görülmektedir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde araştırmacı, önceden sormayı planladığı soruları hazırlar ve görüşmenin akışına bağlı olarak alt sorularla görüşmenin akışını değiştirebilir ve kişinin yanıtlarını açmasını isteyebilir. Eğer kişi belli soruları başka soruların içerisinde yanıtlamış ise araştırmacı bu soruları sormayabilir. (Türnüklü, 2000: 547) Araştırmacıya geniş araştırma alanı sunan bu yöntem, çalışma alanımızla ilgili detaylı bilgilere ulaşabilmemiz açısından daha işlevsel görülmüştür.

Örneklem/Katılımcılar

Araştırma, günümüzde Adana Akkapı mahallesinde ikamet eden, mahallî/yerel Arapçayı konuşabilen ve konuşulanı anlayabilen; bir başka ifadeyle lehçeye hâkim ve geneli yansıtabilecek nitelikte 10 (on) kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde ettiğimiz verilerin kontrolünde katılımcılar haricinde yöre halkından çok sayıda kişiden yardım alınmıştır. Katılımcıların seçiminde ise kişilerin yaşı, Arapça okur-yazarlığı, dinî eğitim durumu ve diğer Arap ülkeleriyle ilişkileri gibi hususlara özen gösterilmiştir. Katılımcılar, gönüllülük esaslı olmak üzere lehçeye yönelik daha isabetli tespitlerin yapılabilmesi için genelde 40 yaş üzeri kişiler arasından seçilmiştir. Çünkü çoğunlukla 35-40 yaş üzeri kişiler Arapça konuşabilmekte ve daha genç olanların ise çok azı kendi aralarında Arapça iletişim kurabilmektedir (Keser, 2006: 170). Aynı şekilde yaş ortalaması azaldıkça yöre halkı tarafından konuşulan Arapçada Türkçe kelimelerin arttığı ve dil yapısında birtakım bozuklukların meydana geldiği gözlemlenmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Özellikleri

	Yaş	Arapça Okuma-Yazma	Arapça Eğitim	Dini Eğitim	Yurt Dışı Durumu
K-1	57	(-)	(-)	(-)	(-)
K-2	62	(-)	(-)	(-)	(-)
K-3	55	(-)	(-)	(-)	(+) 4yıl

K-4	71	(-)	(-)	(-)	(+) 1 yıl
K-5	69	(-)	(-)	(+)	(-)
K-6	51	(-)	(-)	(+)	(-)
K-7	67	(-)	(-)	(+)	(+) 2 yıl
K-8	53	(-)	(-)	(+)	(+) 1 yıl
K-9	60	(+)	(+)	(+)	(-)
K-10	65	(+)	(+)	(+)	(+) 3 yıl

Verilerin Toplanması

Adana'nın Akkapı mahallesinde konuşulan mahallî Arapça ile fasih Arapça arasındaki mesafenin tespiti için Kuran-ı Kerim'den seçmiş olduğumuz 8 (sekiz) ayet katılımcılara sesli olarak sırayla okunmuştur. Arapça okuma-yazma bilen katılımcılara Kuran ayetlerini kendilerinin okuması ve mana vermesi yönünde fırsat verilmiştir. Ayetleri cümle bazında anlamayan katılımcılara ise kelimeler sırayla okunmuş ve bu sayede katılımcıların sadece kelimelere mana verip verememe durumları kontrol edilmiştir. Katılımcılarla yapmış olduğumuz görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmış ve vermiş oldukları cevaplar üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmadan değerlendirmeye alınmıştır. Seçmiş olduğumuz ayetler genelde ahlaki konular içermekte ve mana verilmesi orta seviyede Arapça kelime ve dil bilgisi gerektirmektedir. Görüşmeler esnasında ölçek aracı olarak kullandığımız ayetler şunlardır:

1. لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إَصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ².
2. إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ³.
3. فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ. إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ⁴.
4. الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ⁵.

² "Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar. Onun kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararınadır. "Ey Rabbimiz! Unutur, ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma! Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet, bizi bağışla, bize acı! Sen bizim mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et." (Bakara/286)

³ "Şüphesiz Allah, adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayâsızlığı, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor". (Nahl/90).

⁴ "Kur'an okuduğun zaman, kovulmuş şeytandan Allah'a sığın. Gerçek şu ki; şeytanın, inanan ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimseler üzerinde bir hâkimiyeti yoktur". (Nahl/98-99).

⁵ Mallarını gece gündüz; gizli ve açık Allah yolunda harcayanlar var ya, onların Rableri katında mükâfatları vardır. Onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir". (Bakara/274).

5. وَقَضَى رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا آفٌ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا⁶.
6. كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّقُونَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَمَنْ زُحِرَ عَنِ النَّارِ وَأُدْجِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ⁷.
7. إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ⁸.
8. وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا⁹.

Verilerin Analiz Edilmesi ve Yorumlanması

Araştırmamızda veri analizinde kullanılan üç farklı yaklaşım türünden istifade edilmiştir. Verilerin özgün şekline bağlı kalınmış ve ifadeler betimsel bir yaklaşımla sunulmuştur. Verilerin karşılaştırmalı analizlerine de yer verilmiştir. Ayrıca betim ve tematik analizlerin yanı sıra veriler işlenirken konuya dair birtakım çıkarımlarda bulunulmuştur.

BULGULAR

Katılımcıların Verdikleri Cevaplar ve Değerlendirme

Birinci Ayet

لَا يَكْفُرُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وَسُعْهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إَصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ.

Katılımcıların ayetin anlamına ilişkin verdiği cevaplar birbirinden farklı olmuştur. Genelde yatsı namazlarından sonra okunan bu ayete, Arapça okuma yazma bilen ve dinî eğitim almış bir katılımcı haricinde diğer katılımcılar cümle bazında tam ve doğru mana verememiştir. Bununla birlikte ayette geçen kelimelerin çoğu katılımcılar tarafından bilinmiştir. Örneğin bazı katılımcılar lehçede “pencere” anlamında kullanıldığı için ayette geçen “*tâkah* /طاقة” kelimesine “pencere” manası vermiştir. Bununla birlikte “iktesebe/اكتسب” fiili de bazı katılımcılar tarafından anlaşılmamıştır. Çünkü lehçede “kazandı” manasında çoğunlukla Türkçe “kazan-” fiilinden türetilmiş olan “*tkazand/-yutkazand*” fiili kullanılmaktadır.

Kelimeler, genelde sözcük düzeyinde bilirse de ayette geçen edatlar –örneğin *كما*- katılımcılar tarafından anlaşılmamıştır. Çünkü lehçede “gibi/ayrıca” anlamını ifade etmek için çokça “mitl/مثل” kelimesi kullanılmaktadır. Aynı şekilde “*وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ*”

⁶ “Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf!” bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle”. (İsra/23).

⁷ “Her canlı ölümü tadacaktır. Ancak kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığı size tastamam verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete sokulursa, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı, aldatici metadan başka bir şey değildir”. (Ali İmran/ 185).

⁸ “Ayetlerimizi yalanlayanlar ve o âyetlere uymayı kibirlerine yediremeyenler var ya, onlara göklerin kapıları açılmaz. Onlar, deve iğne deliğinden geçinceye kadar cennete de giremezler!” (Araf/40).

⁹ “Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Çünkü sen yeri asla yaramazsın, boyca da dağlara asla erişemezsin”. (İsra/37).

ifadesindeki “ما”nın da bu rolde kullanımı, Akkapı mahallî Arapçasında mevcut değildir. Dolayısıyla katılımcılar, bu ifadenin sadece “وَلَا تُحْمِلُنَا” kısmını “Bizlere yükleme” şeklinde doğru anlayabilmişlerdir. Ancak Arapça okuma-yazma bilmeyip geçici olarak Arap ülkelerinde bulunmuş olan katılımcılar ile dinî eğitim almış katılımcılar, bu ifadeyi “Bize/üzerimize taşıyamayacağımız yükü yükleme” şeklinde doğru anlamıştır. Bununla birlikte “كَمَا حَمَلْتُهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا” ifadesindeki ism-i mevsulün cümleye kattığı anlam da katılımcılar tarafından doğru ifade edilmiştir. Çünkü lehçede “’illiziy/الزّي (tekil), ’illizîn/الزّين (çoğul)” şeklinde telaffuzu farklı olsa da ism-i mevsul kullanımı mevcuttur. Neticede ayet, katılımcılar tarafından tam ve doğru bir şekilde özellikle de bir bütün olarak anlaşılmasa da ayette geçen kelimelerin %80 oranında anlaşıldığı görülmüştür.

Lehçede isme bitişen zamirlerin çekimi ve telaffuzu bilindiği gibi fasih Arapçadan farklıdır. Zamirler gramatik düzeyde anlaşılmasa dahi katılımcılar, bağlam ve kısmî ses benzerliklerinden hareketle muttasıl zamirlerin bulunduğu kelimelere çoğunlukla doğru mana verebilmişlerdir. Muttasıl zamir çekimi lehçede şu şekilde yapılmaktadır (Bk. Prochazka, 2002: 65; Özcan, 2016: 35-36; 240).

Tablo 2: İsme Bitişen Zamirlerin Çekimi

Lehçe	Fasih A.	Lehçe	Fasih A.
kitêbin / هِنين-كِتابين	هم-كِتابُهُمْ	هُوَ-كِتابُ / kitêbu	هو-كِتابُهُ
	هُنَّ-كِتابُهُنَّ	هِيَ-كِتابُهَا / kitêbe	هي-كِتابُهَا
kitêbkin / هِنْتو-كِتابِكين	أَنْتُمْ-كِتابِكُمْ	هِنَّتْ-كِتابِكْ / kitêbek	أَنْتَ-كِتابِكْ
	أَنْتُنَّ-كِتابِكُنَّ	هِنَّتْ-كِتابِكْ / kitêbik	أَنْتِ-كِتابِكِ
kitêbnê / نَحْنُ-كِتابِنَا	نَحْنُ-كِتابِنَا	أَنَا-كِتابِي / kitêbî	أَنَا-كِتابِي

Ayete cümle bazında doğru anlayan katılımcı (K-10) ile en asgari seviyede anlayan katılımcının (K-2) cevapları şu şekildedir:

K-10: “Allah bir nefse güç yetirmeyeceği yükü yüklemez. Kişinin kazancı kendi yararına veya zararınadır. Rabbimiz unuttur ya da hata edersek bir işte, bizi bırakma. Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır şeyler yükleme. Üzerimize taşıyamayacağımız yükü yükleme. Bizleri affet. Bizleri hoş gör. Bizlere rahmet et. Sen bizim mevlâmızsın. Bizleri kâfirler karşısında muhafaza eyle.”

K-2: “Allah nefse teklif etmez. Kazanmak... Rabbimiz, kusurumuza bakma, bizleri bağışla. Bizlerden öncekilere yaptığın gibi bizi esaretlerden koru. Bizlere yükleme. “tâka /طاقة”, pencere. Bizleri affet. Bize rahmet et. Sen bizim mevlâmızsın. Bizleri kâfirlere karşı koru.”

İkinci Ayet

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ.

Katılımcıların tamamı “يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ” ifadesi hariç ayetin diğer kısmını doğru anlayabilmiştir. Arapça okuma-yazma bilen ve dinî eğitim almış olan katılımcılar ayetin “يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ” kısmına da doğru mana verebilmiştir. Diğer katılımcıların ayetin bu bölümüne doğru mana verememesinin temelinde “لعل” edatının ifadeye kattığı anlam yer almaktadır. Çünkü çoğu kişi lehçede kullanımına rastlamadığımız “لعل” ifadesini “على” harf-i cerrine benzeterek “üzerinde, yüksekte” şeklinde mana vermiştir. Katılımcılardan biri ise “لعل” ifadesini “عالٍ” ve “عَلِيٌّ” kelimelerine benzeterek “izzet, yücelik” şeklinde anlamıştır. Ayrıca ayette geçen “تَذَكَّرُونَ” ifadesi katılımcılar tarafından “zikretmek, düşünmek” olarak anlaşılmış ve “لعلكم تذكرون” ifadesi ise “yükseklerde zikretmeniz; üzerinde düşünmeniz” şeklinde yorumlanmıştır. Ayeti cümle bazında en iyi düzeyde anlayan katılımcılar (K-9 ve K-10) ile en az seviyede anlayan katılımcının (K-1) cevapları şu şekildedir:

K-9 ve K-10: “Allah ki adaleti, iyiliği, yakını gözetmeyi emreder. Fuhşu, kötülüğü ve kirlî işleri yasaklar. Düşünesiniz diye size hükmeder”.

K-1: “Allah adaleti, iyiliği, yakına vermeyi emreder. Fuhuştan, kötülükten yani makbul olmayan şeylerden uzaklaş der. Yükseklerde zikretmeniz...”

Üçüncü Ayet

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ. إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ.

Ayeti sadece Arapça okuma-yazma bilen ve dinî eğitim almış olan katılımcı tam ve doğru bir şekilde anlamıştır. Diğer katılımcılar ise ayette kastedilen manayı orta düzeyde anlayabilmişlerdir. Nitekim ayrı ayrı kelime sorgulaması yapıldığında ayette geçen kelimelerin %70-80 oranında anlaşıldığı görülmüştür. Katılımcıların, ayette geçen kelimelerin anlamını bilmesine rağmen ayete tam mana verememesinin temelinde lehçede kullanılmayan “leyse/ليس” ve “inne/إن” ifadeleriyle birlikte lehçede kullanılan ancak farklı telaffuz edilen “izâ/إذا” ve “lehû/له” ifadeleri yer almaktadır. Ayette geçen “izâ/إذا” edatı, lehçede “ize” şeklinde farklı telaffuz edilse de katılımcılar bağlamdan ve ses benzerliğinden hareketle bu ifadeye doğru mana verebilmişlerdir. Ancak “lehû/له” (Onun vardır) ifadesi, lehçede aslından epeyce uzaklaşmış bir yapıda kullanılmaktadır. Bundan dolayı katılımcılar, ayetin bu kısmına doğru mana verememişlerdir. Lehçede (ل) harfinin şahıslara göre çekimi şu şekilde yapılmaktadır (Bk. Özcan, 2016: 83-84):

Tablo 3. Lam/ل Harfinin Şahıslara Göre Çekimi

جمع/ Cemi (Çoğul)		مفرد/ Müfred (Tekil)	
Fasih A.	Lehçe	Fasih A.	Lehçe
هم-لَهُمْ	هينين-النَّ / ilin	هو-لَهُ	هُو-الْوُ / iluv
هُنَّ-لَهُنَّ	هينين-النَّ / ilin	هي-لَهَا	هِي-الْوُ / ilev

أنتم-لكم	هنتو-الكن / 'ilkin	أنت-لك	هنت-الك / 'ilek
أنتن-لكن	هنتو-الكن / 'ilkin	أنت-لك	هنت-الك / 'iliyk
نحن-لنا	نحن-النا / 'ilnâ	أنا-لي	أنا-إلي / 'iliy

Ayete cümle bazında en iyi düzeyde anlayan katılımcının (K-10) cevabı şöyledir:

K-9: “Kuran okuduğun zaman, kovulmuş şeytandan Allah’a sığın/ırsın. Şeytanın, rabbine iman edenler ve tevekkül edenlere karşı bir etkisi yoktur”.

Diğer katılımcıların verdikleri cevaplar (K-1/ K-2/ K-5) ise şu şekildedir:

K-1: Kuran okuduysan eğer, şeytandan Allah’a yaklaş. O sultan da olsa... İman edenler ve Allah’a tevekkül edenler...

K-2: Eğer Kuran okursanız şeytandan ve şerrinden korunursunuz. (سلطان) sulţân; İman edenler ve rablerine tevekkül edenler...

K-5: Kuran okunduğunda şeytandan ve onun şerrinden korunursan... (سلطان) sulţân; İman edenler ve rablerine tevekkül edenler...

Dördüncü Ayet

الَّذِينَ يَنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ.

Ayete, sadece Arapça okuma yazma bilen ve dinî eğitim almış kişiler doğru anlam verebilmiştir. Diğer katılımcılar ise ayete tam ve doğru mana verememiştir. Bununla birlikte ayette yer alan kelimeler %80 civarında anlaşılmalıdır. Buradan telaffuzunda birtakım farklılıklar olsa da ayette geçen kelimelerin çoğunun lehçede kullanıldığı anlaşılmaktadır. Neticede ayete tam anlam veremeyen katılımcıların göstereceği biraz gayret ve yoğunlaşma ile bu eksik anlamın rahatlıkla giderilebileceği görülmüştür. Ayetin anlaşılmasını zorlaştıran etmenlere örnek olarak ayette “وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ” ifadesinde “لا” olumsuzluk edatının kullanılmasını verebiliriz. Lehçede, ifadeye olumsuzluk anlamı kazandırmak için daha ziyade ismin önünde “ما/yoktur” ifadesinin kullanımı yaygındır. Dinî eğitim almamış diğer katılımcılar, belki de bu sebepten ötürü ayete özellikle de ayetin bu son kısmına doğru mana vermede zorlanmışlardır. Ayeti en iyi düzeyde anlayan katılımcının cevabı şöyledir:

K-10: “Mallarını gece-gündüz açıktan ve gizliden infak edenlerin ücretleri Allah katındadır. Onlar için korku yoktur, onlar üzülmezler.”

Ayete diğer katılımcıların verdikleri cevaplar şu şekildedir:

K-1: “Nafakalarınızı, hayırlarınızı saklı ve gizli yapın. Onların işi Allah’ın yanındadır. Onlar için korkmayın, hüznlenmeyin!”

K-2: “Gece-gündüz mallarından gizlice ve açıkça infak ederler; verirler. Bunların rabb yanında sevapları vardır. Üzerine korku yoktur. Üzgünlük de yoktur.”

K-3: “Gizli ve aleni olarak gece gündüz mallarından infak eder. Rabbinin yanında ona sevaplar vardır. Onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyizler.”

Beşinci Ayet

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَلْفٌ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا.

Ayete katılımcılar tarafından tam mana verilememiştir. Ancak ayette yer alan kelimelerin çoğu anlaşılmıştır. Ayetin cümle şeklinde anlaşılabilmesi, çoğunlukla ibarenin başında yer alan “أَنْ، أَلْفٌ” ve “إِلَّا” istisna edatı gibi cümlede bağlayıcı görevi bulunan ifadelerin lehçede kullanılmamasıyla alakalıdır. Örneğin lehçede, bir fiile masdar anlamı kazandırmak için “أَنْ” edatı yerine fiilin muzari sigasının önüne “te/ت” eki getirilmektedir. Buna rağmen katılımcılar genel anlamda ayette kastedilen manayı idrak edebilmişlerdir. Doğruya en yakın cevabı veren katılımcı ile cümle bütünlüğünden uzaklaşan katılımcının cevapları şu şekildedir:

K-7: “Allah, yalnızca ona kulluk edilmesini ve anne-babaya ihsan edilmesini farz kıldı. Anan ve baban yanında yaşlanırsa onlara “öf” deme. Onlara iyi söz söyle”.

K-2: “Allah’ın sizden isteği sadece ona ibadet etmeniz. Anne-babaya iyilik yapın. *يُبَلِّغَنَّ* bildirmek. *عِنْدَكَ* senin yanın. *الْكِبَرَ* büyük. *أَحَدُهُمَا*, onlardan almak. Onlara “öf” kelimesini kullanma. Onlara iyi söz de.”

Altıncı Ayet

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّقُونَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ.

Katılımcıların hiçbiri ayete tam mana verememiştir. Bununla birlikte ayetin başında yer alan “كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ” ifadesi katılımcıların tamamı tarafından kolayca anlaşılmıştır. Bu kısmın doğru anlaşılmasında, kelime bilgisinden ziyade onların dinî-kültürel birikimi etkili olmuştur. Bununla birlikte katılımcılar ayetin diğer kısmını anlamada zorlanmıştır. Bu aşamada sadece “يوم القيامة”, “النار”, “وأدخل الجنة”, “الحياة الدنيا” ifadeleri anlaşılmıştır. Çünkü bu ifadeler günlük yaşantımızda ve dinî literatürde sık duyduğumuz türden kalıp ifadelerdir.

Ayette geçen “زحزح”, “متاع الغرور” ifadelerine ise katılımcılar anlam verememişlerdir. Çünkü “زحزح” fiili modern Arapçada dahi çokça kullanılan bir kelime değildir. Bunun yanı sıra “متاع الغرور” ifadesi ilk bakışta kolay anlaşılacak gibi görünse de önündeki istisna edatı katılımcılar açısından ifadenin anlaşılmasını zorlaştırmıştır.

Ayeti diğerlerine göre daha iyi düzeyde anlayan katılımcının cevabı şu şekildedir:

K-9: “Her nefis ölümü tadacaktır. Kıyamet günü yaptıklarınızın karşılığını alacaksınız. Ve kim ateşe girmez de cennete girer, o zaman kurtulmuş olur. Dünya hayatı değildir...”

Ayeti en düşük seviyede anlayan katılımcının ise cevabı şu şekildedir:

K-2: “Her nefis ölecektir. Öldüğünüz zaman kıyamet günü... (النار) ateş; (أدخا الجنة) cennete girer; (الحياة الدنيا) dünya hayatı.”

Yedinci Ayet

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ.

Katılımcıların tamamı ayete tam anlam verememiştir. Bununla birlikte “كَذَّبُوا”, “أَيَاتِنَا”, “تُفَتَّحُ”, “الْجَمَلُ”, “لَا يَدْخُلُونَ”, “الْجَنَّةَ”, “أَبْوَابُ السَّمَاءِ”, “آيَاتِنَا”, “حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ” kelimeleri birer birer sorgulandığında katılımcıların bu kelimeleri anladıkları müşahede edilmiştir. Katılımcıların ayete mana vermede en çok zorlandıkları kısım, ayetin son bölümünde yer alan “حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ” kısmıdır. Katılımcılar bu ifadede sadece “جمل” kelimesine doğru anlam verebilmiştir. Ayetin bu ifadeden önceki kısmına birebir anlam verilemeyeceği de katılımcıların, genel anlamda ayette kastedilen manaya yakın anlama düzeyinde oldukları görülmüştür.

Katılımcıların ayete verdikleri farklı cevaplardan birkaçı şu şekildedir:

K-10: “Ayetlerimizi yalanlayanlar ve ona karşı kibirlenenler; onlara semanın kapıları açılmayacak ve onlar cennete giremeyecek. Hatta deve bir şeyde olsa da.”

K-4: “Ayetlerimizi yalanlayanlar ve ondan büyük görünenler! Gökyüzünün kapılarını onlara açmayınız. Bunlar cennete asla giremezler. Hatta... Deve...”

K-1: “Ayeti yalanlayanlar ve böbürleneler. Onlara göklerin kapısı açılmaz. Onlar cennete girmez. Deve...”

K-2: “Ayetlerimizi yalanladılar. Göklerin kapıları açılmaz. Cennete giremeyecekler.”

Sekizinci Ayet

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا.

Ayeti Arapça okuma-yazma bilen ve dinî eğitim almış olan katılımcılar ile okuma yazma bilmeyen ancak belirli süre Arap ülkelerinde bulunan katılımcılar doğru anlayabilmişlerdir. Bazı katılımcılar ise, içerisinde lehçede kullanılmayan “len/لن” ve “inne/إن” gibi edatların bulunduğu bu ayete bütün olarak tam anlam verememişlerdir. Bununla birlikte kelime bazında yapılan sorgulamada ayette geçen kelimelerin manaları katılımcılar tarafından %80 oranında bilinmiştir.

Katılımcıların Fasih Arapçayı Anlama Durumu

Adana’da yaşayan Arap Alevi topluluğunda 1960’ların sonlarına kadar konuşulan hâkim dil Arapça olmuştur. Bu tarihlerde, Arapça sadece evlerde değil, Alevi Arapların yaşadığı mahallelerde ve ev dışında kalan yerlerde de hâkim dil konumundadır. Arapçanın günlük sosyal yaşamdaki etkisine paralel olarak, 1960’ların sonlarına kadar, sosyalleşme sürecinde çocukların ilk öğrendikleri dil de Arapça olmuştur. Buradan hareketle 1960’ların sonlarına kadar topluluğun genel eğitim seviyesinin oldukça düşük olduğu dikkate alındığında, Türkçeyi iyi düzeyde konuşabilen kişilerin oranının oldukça düşük olduğu

anlaşılabilir. Çünkü o tarihte insanlar Türkçeyi ilk olarak ilkokula gittikleri zaman duymuş ve öğrenmiştir. (Keser, 2006:170)

Adana’da yaşayan Alevi Arap toplumunda 1960’ların sonlarına kadar Arapçanın etkin bir biçimde konuşulmasında eğitim oranının düşük olması ve Arapların toplu olarak yaşadığı mahallelerin merkezle ilişkisinin sınırlı kalması gibi durumlar zikredilebilir. Daha sonraki dönemlerde özellikle de eğitim seviyesinin yükselmesi ve toplumun tarımdan uzaklaşması ile birlikte Alevi Arapların iyi bir düzeyde Türkçe öğrenmesi zorunlu hale gelmiştir. Türkçenin toplum dışı yaşamda, okullarda ve radyo-televizyon gibi iletişim araçlarında geçerli olan tek dil olması neticesinde yeni nesil Türkçe öğrenmeye başlamıştır. Neticede Arapça, Arap Alevileri tarafından konuşulan tek dil olmaktan çıkmış ve süreç içerisinde yeni nesillere aktarılamayan bir dil haline gelmiştir (Keser, 2006: 170-177). Bunun yanı sıra Alevi Arapların dinî öğretim dilinin Arapça olması, belirli yerleşim yerlerinde gruplar halinde yaşamaları ve kendi aralarında Arapça konuşmaları vs. etmenler lehçenin günümüze kadar muhafaza edilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Günümüzde Osmanlı’nın etkisiyle Suriye, Mısır, Lübnan, Ürdün, Tunus, Sudan vs. Arap ülkelerinde konuşulan Arap dili lehçelerinde aslı Türkçe olan birçok kelime yer almaktadır. Anadolu’da konuşulan Arap diyalektlerinde de benzer durum söz konusudur. Anadolu Arap diyalektlerinde kullanılan Türkçe kelime miktarının Çukurova Arap diyalektiyle kıyaslandığında daha az olduğu görülmektedir. (Prochazka, 2016: s. 9) Türkçe ifadelerin Çukurova Arap diyalektlerinde fazlaca kullanılmasının temelinde, diller arası etkileşimin dışında Alevi toplumunda var olan takiyye¹⁰ prensibi ve bu prensibe bağlı olarak gelişen etnik damgalanma endişesinin yer aldığını söyleyebiliriz. Çukurova’da yaşayan Arap Alevi toplumunda, özellikle de yeni nesilde var olan kendilerini gizleme meyli, onları Türkçe öğrenmeye ve Arapça bildiklerini mümkün olduğunca diğer gruplardan gizli tutmaya yöneltmiştir. Bu durum günümüzde 35-40 yaş altı bireylerin çok azının Arapça konuşabilmesi sonucunu doğurmuştur. Bununla birlikte Alevi Arap toplumunda özellikle 40 yaş üzeri kimseler, kendi aralarında Arapça iletişim kurmaktadır. Diğer taraftan bu toplumda dinî eğitimler sözlü olarak Arapça yapılmaktadır. Bu durum dilin muhafazasına bir nebze katkı sağlamaktadır.

Konu bir başka açıdan ele alındığında dışardan gelen Türkçe etkisi altında Akkapı’da konuşulan mahallî Arapçanın kendi köklerinden uzaklaşıp farklı bir gelişim göstermesi doğal bir durumdur. Bu durum, yöre Arapçasında diğer Arap ülkelerinde konuşulan lehçelerden farklı kelimelerin gelişmesi şeklinde tezahür etmiştir. Şöyle ki, Akkapı Arap Alevileri aslı Türkçe olan birçok kelimeyi Arap dilinin ses yapısına benzeterek, bir başka ifadeyle kelimenin telaffuzunda değişiklik yaparak mahallî lehçelerinde kullanmışlardır. Süreç içerisinde, kullanılan Türkçe kelimeye karşılık gelen mana, yöre halkı tarafından unutulmuştur. Örneğin, lehçede Türkçe “çanta” ifadesine karşılık olarak “çantây” veya “masa” kelimesine karşılık olarak “masây” ifadeleri

¹⁰ Şii fırkalarca kullanılan bir esas olarak kabul edilen “Takiyye” kavramı, kişinin canına veya malına yönelik bir tehlike karşısında inancını gizleyip gerektiğinde aksini söylemesi anlamına gelmektedir. (Öz, 2010: s. 453)

kullanılmaktadır. Fasih Arapçada “çanta” anlamına gelen “ħakîbeh” veya “masa” anlamına gelen “tâvileh” ifadeleri yöre halkı tarafından özellikle de 40 yaş üzeri bireyle haricindeki kişiler tarafından genelde bilinmemektedir. Bu durum, yöre halkının duydukları fasih ifadelere mana vermede zorlanmasına gerekçe olarak gösterilebilir.

Arap dünyasıyla ilişkilerinin ne doğrultuda olduğunun anlaşılması için yöre halkına, diğer Arap ülkelerinde fasih Arapça ile yayın yapan programları izleyip izlemedikleri ve herhangi bir Arapça kitap okuyup okumadıkları hususunda sorular sorulmuştur. Sorulara verilen cevaplardan katılımcıların çoğunun Arapça yayın izlemediği ve Arapça kitap okumadığı anlaşılmıştır. Katılımcılar bu duruma gerekçe olarak kendi konuştukları lehçe ile herhangi bir Arapça yayını anlamamanın zor olabileceğini ve kendilerinin din görevlileri haricinde Arapça okuma-yazma bilmediklerini öne sürmüşlerdir. Ayrıca katılımcıların veya yöre halkının bir kısmının Kuran harflerini tanısa dahi Kuran dışında diğer Arapça eserleri hareke olmaması nedeniyle okuyamadıkları anlaşılmıştır.

Arap ülkelerine iş veya turistik amaçlarla gidip gelen bazı kişiler ise, fasih yayınları az da olsa anladıklarını ifade etmiştir. Nitekim Arpa (2015) çalışmasında, Hatay grubunun Suriye yerel televizyonlarını Siirt grubundan daha fazla izlediğini ve daha fazla anladığını (%70-80) belirtmiştir. Bu duruma gerekçe olarak Hatay grubunun Suriye ile coğrafi yakınlığı ve ticari ilişkileri gösterilmiştir. Çalışmamızda, Hatay grubu ile aynı lehçeyi konuşan Akkapı Araplarının Suriye yerel televizyon yayınlarını yaklaşık olarak %50 oranında anladıkları anlaşılmıştır. Akkapı Araplarının, özellikle Arapça okuma-yazma bilmeyen ve belirli süre Arap ülkelerine seyahatte bulunmayanların, Suriye yerel televizyon programlarını Hatay grubundan daha az seviyede anlaması hususunda göç ettikleri bölge olan Suriye ile ilişkilerinin azalması, Hatay grubu ile kıyaslandığında Suriye’ye coğrafi açıdan uzak olmaları vs. sebepler zikredilebilir. Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Katılımcıların bilgi ve kültür düzeyleri arttıkça fasih Arapçayı anlama düzeylerinin arttığı ve diğer Arap ülkeleri toplumlarıyla iletişime geçildikçe yerel kanallarda yerel lehçelerle yapılan yayınların daha çok izlendiği ve anlaşıldığı görülmüştür. Ayrıca yöre halkına Arapça okuma-yazma ve kısa süreli Arapça eğitim verildiği takdirde bu kitlenin konuştuğu lehçe ile gerek Arapça yayınları gerek Arapça metinleri bir seviyeye kadar anlayabileceği anlaşılmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Çalışmamızda, Adana-Akkapı Arap diyalektini iyi düzeyde bilen; bir başka ifadeyle Arapça konuşabilen ve duyduğu Arapça ifadeyi anlayabilen bir bireyin, kısa süreli Arapça eğitimi neticesinde genelde fasih Arapçayı zorlanmadan rahatlıkla anlayabileceği anlaşılmıştır. Arapça eğitimi olmasa dahi Akkapı Araplarından mahallî Arapçayı iyi düzeyde bilen birisinin fasih Arapça konuşan bir başka bireyi %40-50 oranında anlayabileceğini söyleyebiliriz. Lehçede, zamir ve fiil çekimlerinin ses ve biçim yönünden fasih Arapçadan farklı olduğu malumdur. Ancak fasih bir cümlede kastedilen mana sınırlı da olsa fiil kökü ve bağlamdan hareketle karşı tarafa aktarılabilir. 216

Yaş, Arapça okuma-yazma bilme, dinî eğitim alma ve yurt dışında belirli bir süre bulunma gibi birtakım etmenlerin katılımcıların veya yöre halkının Fasih Arapçayı anlama seviyelerinde etkin olduğu görülmüştür. Şöyle ki, fasih Arapçayı anlama becerisi bireyin yaşıyla doğru orantılıdır. Bir başka ifadeyle bireyin yaşı arttıkça, fasih bir Arapça ifadeyi anlama becerisinde artış söz konusu olmaktadır. Aynı durum Arapça okuma-yazma bilen, dinî eğitim alan ve belirli bir süre Arap ülkelerinde bulunan veya Arap ülkeleri ile bağlantısı olan bireyler için de geçerlidir. Kuran ayetlerine verilen cevaplar göz önünde bulundurulduğunda Arapça okuma-yazma bilen, dinî eğitim alan ve yurtdışı ilişkileri bulunan bireylerin fasih Arapça ifadeleri diğerlerine göre daha iyi seviyede anladığı görülmüştür. Bu etmenler arasında bireyin fasih Arapçayı anlama becerisinin artmasında en belirleyici faktörün ise dinî eğitim olduğu düşünülmektedir. Zira yurt dışı tecrübesi K-10'dan fazla olmakla birlikte dinî eğitim almadığı görülen K-3'ün, diğer katılımcıdan daha az anlama seviyesine sahip olduğu görülmüştür. Bu durum okur-yazar ve dinî eğitim almış olmanın fasih Arapçanın anlaşılmasında önemli bir oynadığını göstermiştir.

Arap Alevileri açısından kültürlerinin ve dinî birikimlerinin yeni nesillere aktarılmasını sağlayan dil, Türkçenin yanısıra anadilleri konumunda olan Arapçadır. Özellikle yeni neslin Arapça bilmiyor olması, öğrenmemesi veya çeşitli nedenlerle öğrenmemesi neticesinde Türkiye'de Arap Alevi kültürünün devamlılığı tehlike altına girmiştir. Çünkü kültürün ve kültürle yakından ilişkisi olan dilin gelecek kuşaklara aktarılması donanımlı yeni nesiller yetiştirmekle mümkün olabilmektedir. Türkiye Arap Alevileri için belki de en ciddi problem, lehçelerinin yeni nesillere sözlü olarak aktarılması, yazı ile kayıt altına alınmamasıdır. Sözel bağlamda işleyen bir dil, konuşulduğu dönemde hayatın idame edilmesi için gerekli olan belirli bir düzeyde sınırlı kalabilmekte ve kültürel zenginlik bu sınırlı döngünün içerisinde gün geçtikçe kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilmektedir. Bu açıdan sözlü dilin yazı dili haline dönüştürülmesi Alevi Arap kültürünün korunmasında ve mevcut dilin gelecek nesillere aktarılmasında elzemdir. Bu bağlamda Arap Alevi toplumun yeni neslinde geçmiş yıllarda da var olan etnik damgalanma endişesi ortadan kaldırılmalı ve gençler Arapça öğrenmeye teşvik edilmelidir. Son zamanlarda özellikle de AKYED ve AKAD gibi kuruluşlar tarafından bu alanda ciddi adımlar atılmıştır. Arapça öğretim aşamasında evvela okuma-yazma bilmeyenlerin Arapça okuma-yazma öğrenmesi sağlanmalıdır. Bunun için bütün mahallelerde dernekler düzeyinde, özellikle de çocuklara yönelik Arapça dil kursları açılabilir. Bu kurslarda bireylere mahallî Arapçanın yanı sıra fasih Arapça da öğretilmelidir. Bununla birlikte gençlerin, Üniversitelerin Arap Dili ve Edebiyatı Bölümlerinde eğitim almaları sağlanabilir.

Kaynakça

AKSAN, Doğan (2009), *Her Yönüyle Dil-Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ALP, Musa (2011), "Farklı İki Açıdan Arapça: Fusha ve Avamca", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 2, s. 87-110.

ARPA, Abdulluttalip (2015), “Fasîh (Kur’ân) Arapça Bağlamında Hatay Ve Siirt Ağızları Arasında Bir Değerlendirme”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, C. 2, S. 31, s. 9-19.

CÜRCÂNÎ, Muhammed b. Ali es-Seyyid eş-Şerif (1971), *et-Ta’rifât*, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut.

ÇELEBÎ, Evliya (1985), *Seyahatnâme*, Üçdal Neşriyat, sad. Mümin Çevik, İstanbul.

DEVELÎ, Şinasi (1987), *Dünden Bugüne Mersin (1836-1987)*, Gaziyurt Matbaası, Mersin.

KESER, İnan (2006), *Kentsel Dinamikler ve Kamusal Alan Farklılaşması: Adana Nusayrileri*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

OTTO, Jastrow (2006), “Anatolian Arabic”, *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*, Leiden-Boston.

ÖZ, Mustafa (2010), “Takiyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXXIX, s. 453-54, İstanbul.

ÖZCAN, Yusuf (2016), *Tarsus Arap Diyalekti (Metinler ve Sözlük Bağlamında İnceleme)*, Türkiye Âlim Kitapları Yayınları (OmniScriptum GmbH-Co. KG), Saarbrücken.

_____, Yusuf (2016), “Mersin’in Tarsus İlçesinde Konuşulan Arap Diyalekti (Zamir ve Fiil Çekimi Bağlamında İnceleme)”, *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 1, s. 234-250.

PROCHAZKA, Stephan (2002), *Die Arabischen Dialekte der Çukurova*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.

_____, Stephan (2005), *The Turkish Contribution to the Arabic Lexicon*, Eva Agnes C., Bo Isaksson, Carina Jahani (Ed.), Linguistic Convergence and Areal Diffusion, case studies from Iranian, Semitic and Turkic (s. 190-202), Routledge Curzon, New York.

_____, Stephan-Gisela, “The Arabic speaking Alawis of the Çukurova: The transformation of a linguistic into a purely religious minority”, Erişim Tarihi: 18.05.2016, https://www.academia.edu/3857818/The_Arabic_speaking_Alawis_of_the_%C3%87ukur_ova_The_transformation_of_a_linguistic_into_a_purely_religious_minority.

SÂLÎH, Subhî (1994), *Dirâsât fî Fıkhı’l-Luğa*, Dâru’l-‘İlmi li’l-Melâyîn, Beyrut.

SÜMER, Faruk (1963), “Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 10, s. 1-98.

ŞIK, İsmail (2014), “Alevi Nusayrîlerin İslam Anlayışı ve Temel İnançları (Adana/Akkapı-Hadırlı Örnekleme)”, *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu*, 03-05 Ekim 2013, Bingöl Üniversitesi Yayınları, Bingöl.

TÂVİL, Muhammed Emin Galib (2000), *Nusayrîler-Arap Alevilerinin Tarihi*, Civi yazıları Yayınları, çev. İsmail Özdemir, İstanbul.

TEHÂNEVÎ, Muhammed Ali (1996), *Keşşâfu Istılâhati’l-Fünûn ve’l-‘Ulûm*, Mektebetu Lübnân, Beyrut.

TEMMÂM, Hasan (1958), *el-Luġa beyne'l-Mi'yâriyye be'l-Vasfiyye*, Mektebetu'l-Mısriyye, Kahire.

TÜRNÜKLÜ, Abbas (2000), “Eğitimbilim Alanlarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği (Görüşme)”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, S. 24, s. 543-559.

ULUTAŞ, Songül (2006), “Tarsus Şer’iye Sicilleri ve Arşiv Belgeleri Işığında Menemencioğlu Aşireti’nin Mısırlılara ve Osmanlı Devleti’ne İkili Yardım Faaliyetleri (1832-1841)”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 15, S. 1, s. 369-392.

USTA, İbrahim (2014), “Türkiye’deki Arap Alevileri (Nusayrî) ve İki Dilliliğin Günlük Hayattaki Etkileri”, *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu*, 03-05 Ekim 2013, Bingöl Üniversitesi Yayınları, Bingöl.

WATSON, Janet (2002), *The phonology and morphology of Arabic*, Oxford University Press, New York.

YILDIRIM-ŞİMŞEK, Ali-Hasan (2008), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

YILMAZ, Mehmet (2016), *Kozan Arap Diyalekti*, Türkiye Âlim Kitapları Yayınları, (OmniScriptum GmbH-Co. KG), Saarbrücken.